

PhDr. Petr Juříček, Ph.D.

AMBIS College, a. s.

Department of Security and Law

petr.juricek@ambis.cz

ORCID ID 0000-0002-8341-8204

doc. PhDr. Josef Smolík, Ph.D., MBA, LL.M., MSc.

Police Academy of the Czech Republic in Prague

Faculty of Security Management

Department of Security Studies

smolik@polac.cz

ORCID ID 0000-0001-5841-8598

Prevence proti Covid-19 ve výkonu trestu odnětí svobody: nezamýšlené bezpečnostní důsledky?

Preventing COVID-19 in the Execution of Prison Sentences: Unintended Security Consequences?

Abstrakt

Text se zaměřuje na souvislost mezi protipandemickými opatřeními a jejich realizací ve výkonu trestu. Článek na konkrétních příkladech a legislativních opatřeních analyzuje vliv pandemie Covid-19 na chod vězeňského zařízení. Článek blíže popisuje především opatření týkající se dezinfekčních prostředků v kontextu jejich zneužívání vězňenými osobami, kdy jsou tyto prostředky vnímány jako rizikový faktor léčby u odsouzených alkoholiků. Během pandemie Covid-19 docházelo k zneužívání dezinfekčních prostředků a jejich různorodé konzumaci. Požívání dezinfekčních prostředků nejenom mohlo poškodit zdraví odsouzených, ale mohlo vést ke zvýšené konfliktnosti a agresivitě intoxikovaných osob. Součástí textu je i sociologické šetření, které přibližuje problém na omezeném počtu respondentů. Toto sociologické šetření dokresluje teoretický text a diagnostikuje výzkumný problém, který by si zasloužil rozsáhlejší výzkum. Zkušenosti s pandemií Covid-19 ve vězeňském prostředí mohou být prospěšné, pokud by se situace opakovala. Text je teoreticky ukotven v přístupu Roberta Mertona, který popsal fenomén nezamýšlených důsledků.

Klíčová slova: bezpečnost, dezinfekce, Covid-19, alkohol, agresivita, konflikty.

Abstract

The text focuses on the relationship between anti-pandemic measures and their implementation in the execution of the prison sentence. The article analyses the impact of the COVID-19 pandemic on the operation of correctional facilities through specific examples and legislative measures. It primarily describes measures related to disinfectants in the context of their abuse, particularly as these agents are perceived as a risk factor for the treatment of incarcerated alcoholics. During the COVID-19

pandemic, cases of misuse and consumption of disinfectants were present, which not only posed health risks to the inmates but also led to increased conflict behaviour and aggression among intoxicated individuals. The text includes a sociological survey that sheds light on the issue based on a limited number of respondents. This sociological survey complements the theoretical text and diagnoses a research problem that desires further investigation. Experiences with the COVID-19 pandemic in carceral settings could be beneficial if similar situations were to recur. The text is theoretically grounded in Robert Merton's approach, who described the phenomenon of unintended consequences.

Keywords: security, disinfection, COVID-19, alcohol, aggression, conflicts.

Úvod

Prostředí věznice lze charakterizovat jako prostředí, ve kterém si vězněné osoby utváří svou vlastní hierarchii potřeb, hodnot, norem, rituálů, zvyků atp.

Věznění jedinci vytvářejí, v rámci adaptace na vězeňské prostředí, vzájemně specifickou skupinu – jistou subkulturu, která v určitém čase získává autentický způsob vyjadřování (charakteristickou slovní zásobu), chování a jednání. Pravidla chování a normy vězeňského prostředí jsou značně specifické.¹ Vlivem procesu prizonizace se u osob ve výkonu trestu odnětí svobody (dále jen VTOS) struktura hodnot a potřeb redukuje na převážně materiální hodnoty a potřeby.²

Z omezujících pravidel vězeňského řádu také vyplývá, že některé komodity a služby běžné „na svobodě“ jsou omezovány, eliminovány či výrazně regulovány. I proto je u vězňů poměrně silná potřeba tyto komodity a služby ilegálně získávat, případně substituovat. I když je evidentní, že těchto nedostatkových komodit a služeb je ve vězení poměrně mnoho (drog,³ mobilních telefonů atp.), následující text se bude věnovat pouze alkoholu.

Na začátku lze konstatovat, že z farmaceutického hlediska patří alkohol (chemicky etylalkohol, etanol) do skupiny hypnosedativ s krátkodobým účinkem, který vzniká chemickým procesem kvašením z rostlinných tuků⁴ (viz níže, v kontextu kapitoly týkající se alkoholického nápoje „kvak“). Ovlivňuje nepříznivě metabolismus buněk nervové soustavy. Je vstřebáván sliznicí zažívacího traktu a následně pronikání do různých orgánů lidského těla je závislé na jejich prokrvení (nejrychleji proniká do

¹ Viz VETEŠKA, Jaroslav a Slavomil FISCHER. *Psychologie kriminálního chování. Vybrané otázky etiologie, andragogická intervence a resocializace*. Praha: Grada Publishing, 2020, s. 23-24; VEGRICHTOVÁ, Barbora. *Gangy: vězeňské, pouliční a motorkářské*. Praha: Grada Publishing, 2017, s. 135.

² BLAŽEK, Petr; FISCHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří. *Delikvence. Analýza produktů činnosti delikventní subkultury jako diagnostický a resocializační nástroj*. Praha: Grada, 2019, s. 44.

³ Drogová problematika je v oblasti vězeňství zřejmým fenoménem – zhruba 80 % jedinců ve VTOS je drogově závislých. VETEŠKA, Jaroslav; FISCHER, Slavomil. *Psychologie kriminálního chování. Vybrané otázky etiologie, andragogická intervence a resocializace*. Praha: Grada Publishing, 2020, s. 23-24.

⁴ ZEMAN, Petr. Návykové látky a kriminalita. In: GRÍVNA, Tomáš; SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 313.

mozku, plic, jater a ledvin).⁵ Abúzus alkoholu je také významná determinanta zdraví a sociální pohody, která může mít vliv na osoby ve VTOS, jejich vztahy, agresivitu atp.⁶

Tento text se zaměřuje na 2 substituty alkoholických nápojů, které patří ve věznicích k zakázaným návykovým látkám.⁷ Těmito substituty jsou především alkoholický nápoj „kvak“ (anglicky *pruno* či *prison wine*) a také možné zneužití anticovidových dezinfekcí.

Je vhodné také upozornit na skutečnost, že ČR v konzumaci alkoholu zaujímá přední příčky a závislost na alkoholu je v české populaci poměrně rozšířena, což vede k tomu, že i osoby ve VTOS jsou na alkoholu významně závislé⁸ a přicházejí s institutem soudně nařízenou léčbou v průběhu výkonu trestu.

Text se zaměřuje na vybrané bezpečnostní aspekty v českých věznicích, které byly významně ovlivněny pandemií Covid-19, což se projevilo v mnoha oblastech (zdravotní, hygienické, sociální, komunikační, nápravné, preventivní, vzdělávací, poradenské atp.) života za mřížemi. Covid-19 se výrazně projevil nejenom u osob ve VTOS, ale i u personálu věznic. Z dnešní perspektivy (post-covidové) lze konstatovat, že pandemie Covid-19 měla mnoho důsledků. Vliv pandemie se postupně projevoval i v této oblasti společenského života a ve specifických formách, či souvislostech reálně ovlivňoval chod českých vězeňských zařízení i samotný život vězňů. Změny a důsledky se projevily například v podobě pravidelného testování vězňů i zaměstnanců, zvýšené sociální distance (redukce osobních kontaktů atp.), zvýšených zdravotních kontrol a hygienických opatření, používání ochranných pomůcek (např. roušek, rukavic), ale především zvýšenou spotřebou dezinfekčních prostředků na bázi alkoholu.

V průběhu pandemie bylo Vězeňskou službou ČR (dále jen VS ČR) přijato více než 200 opatření různého druhu, s cílem eliminovat nebo omezit šíření onemocnění Covid-19.⁹

U personálu věznic byl realizován maximálně možný screening, čímž se docílilo efektivní detekce potenciálních zdrojů infekce. Jednalo se například o bezkontaktní

⁵ NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 335.

⁶ K tomu srov. OLECKÁ, Ivana; POSPÍŠIL, Jiří. *Návykové látky v české populaci mezi lety 2018-2023*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2023.

⁷ V souladu s trestním zákoníkem (§ 130 č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů) je za návykovou látku považována taková látka, která je způsobila nepříznivě ovlivnit psychiku člověka, jeho ovládací či rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování. NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 332; srov. ZEMAN, P. Návykové látky a kriminalita. In: GŘIVNA, Tomáš; SCHEINOST, Miroslav; ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 313; OLECKÁ, Ivana; POSPÍŠIL, Jiří. *Návykové látky v české populaci mezi lety 2018-2023*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2023, s. 12; KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada Publishing, 2008.

⁸ K závislosti na alkoholu srov. MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 83-85; FISCHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 95-96.

⁹ České vězeňství. *Pandemie COVID-19 ve vězeňství – druhá vlna*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2020, roč. 28, č. 2. ISSN 1213-9297.

termometrii při příchodu do práce či nástupu do služby, dohledávání (trasování) původců infekční nemoci atp. Opatření byla přijata i zdravotnickým personálem a zdravotnickými zařízeními Vězeňské služby ČR.¹⁰

První případ nákazy onemocněním Covid-19 mezi vězni byl dle mluvčí VS ČR, zjištěn 13. května 2020. Následně bylo soudcem okresního soudu v Novém Jičíně upřesněno, že tato osoba byla vzata do vazby, aby se předešlo trestnému činu šíření onemocnění. Ve věci nakažených dozorců byla situace horší, v téže době bylo onemocnění prokázáno u jedenácti dozorců.¹¹

V říjnu 2020 se naplněnost věznic snížila pod hranici 100 %, v únoru 2021 vykazovaly věznice 3 % volné kapacity. V ČR bylo onemocnění COVID-19 poprvé zaznamenáno začátkem března 2020, následovalo její rozšíření, s čímž souvisela restriktivní opatření, která se dotkla také podmínek ve vězení.

VS ČR na svých webových stránkách uvedla, že na konci ledna 2021 v českých věznicích bylo 765 osob, u kterých bylo prokázáno onemocnění Covid-19, přičemž celkový počet osob ve věznicích činil 19 300.¹² Počty nakažených zaměstnanců se pohybovaly v řádu stovek. V těchto podmínkách tak bylo hlavní snahou ochránit zdraví všech hlavních aktérů věznice, kterými je personál a současně vězněné osoby. Především přeplněnost věznic,¹³ doprovázená omezením určitých práv odsouzených a nemožnosti pravidelných návštěv lékaře, představovalo reálné riziko vzniku hromadných vystoupení vězněných osob.

Preventivní zdravotní péče v období pandemie Covid-19

Globální pandemie Covid-19 znamenala hledání vhodných řešení ve všech sférách (nejenom) české společnosti. Základní protiepidemická opatření byla vedena ve spolupráci s krajskými hygienickými stanicemi u příslušných organizačních jednotek (věznic), v souladu s centrálními opatřeními Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR (dále jen GR VS ČR), vyplývajících z Mimořádných opatření Ministerstva zdravotnictví ČR a Vlády ČR.

Povinnost odsouzených strpět všechna důležitá lékařská vyšetření k minimalizaci šíření infekce vyplývala odsouzeným z ustavení § 28/2c zákona č. 169/1999Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (dále jen ZVTOS), kdy: „Odsouzený je povinen podrobit se preventivní vstupní, periodické, mimořádné a výstupní lékařské prohlídce v rozsahu určeném lékařem nebo zvláštním právním předpisem, včetně nezbytných

¹⁰ Centrum protidrogové prevence a terapie, o.p.s. *COVID-19 ve věznicích a dalších detenčních zařízeních. Přípravenost, prevence a kontrola*. Plzeň, 2020.

¹¹ ŠTEFAN, Václav. *První případ covidu-19 v české věznici. Nakažený putoval do vazby z obav, že bude nemoc úmyslně šířit*. [online] [cit. 16. 04. 2021]. Dostupné: <https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/vezeni-nakazeny-covid-19-koronavirus-soud-vazba>.

¹² Advokátní deník. *Koronavirus změnil i režim vězňů, poklesla jejich zaměstnanost*. Novinky ze světa advokacie [online] [cit. 10. 04. 2021]. Dostupné: <https://advokatnidenik.cz/2021/02/10/koronavirus-zmenil-i-rezim-veznu-komunikuji-pres-skype-mene-pracuji/>

¹³ K tomu srov. LOVAŠ, Ladislav. *Agresia a násile. Psychológia ľudskej agresie i jej podoby v domácom prostredí, v škole, v práci, vo väzniciach a v športe*. Bratislava: Ikar, 2010, s. 157-158.

*diagnostických a laboratorních vyšetření a očkování, a opatřením stanoveným orgány hygienické služby.*¹⁴

Základní pravidla v oblasti dodržování hygienických zásad byla primární povinností každé organizační jednotky. V případě nutnosti byly prováděny PCR testy, či antigenní testy na monitoring onemocnění. Všechny tyto platby byly řešeny v rámci standardního pojištění pacientů u jejich pojišťoven. Důsledně bylo monitorováno i ilegální chování vězňených osob, upravující ustanovení § 28/3f ZVTOS, které zakazuje „...*předstírat poruchu zdraví nebo se úmyslně poškozovat na zdraví.*“¹⁵

V některých případech nebylo toto nařízení odsouzenými osobami dodrženo, a to z účelových důvodů. Odsouzení měli tendence k tzv. neoprávněnému předstírání příznaků souvisejících s infekcí a tím si účelově vytvořit podmínky pro umístění do cel určených výhradně pro infekční odsouzené. V těchto prokázaných případech bylo u těchto osob postupováno plně v souladu s ustanovením § 46 ZVTOS a realizováno kázeňské řízení.

Toto účelové chování bylo zjevné především v mimopracovní době lékařského zdravotního střediska, kdy primární snahou bylo umístění vězňených osob preventivně do prostor, kde bylo zajištěno maximální sterilní prostředí, které zahrnovalo, mimo jiné, zvýšené využití anticovidové dezinfekce obsahující lihovou složku (podrobněji viz níže). Právě tato snaha odsouzených, být ubytován v těchto prostorech a získat tímto možnost anticovidové přípravky zneužít k perorální aplikaci.

Prvotní opatření byla prováděna v organizačních jednotkách u odsouzených již v nástupních oddílech, ve kterých jsou odsouzení předváděni k lékařskému vyšetření vždy, a je u něj provedena prvotní diagnostika dle ustanovení § 4 Vyhlášky č. 345/1999Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „*ŘVTOS*“).¹⁶ „*Při přijetí do věznice se u odsouzeného provede osobní prohlídka a potřebná hygienická a protiepidemická opatření.*“¹⁷ Pobyť v nástupním oddílu je legislativně limitován, kdy doba umístění zpravidla nepřevyšuje dva týdny a odsouzený se automaticky podrobuje vstupní lékařské prohlídce, včetně nezbytných diagnostických a laboratorních vyšetření.¹⁸

V období realizace opatření vyplývajících z pandemie byly vězňené osoby testovány PCR¹⁹ testy na zjištění Covid-19. V případě zjištěných příznaků, či pozitivního testu byly umístěny mimo nástupní oddíl a byla u nich započata karanténa, související s individuálním ubytováním.

¹⁴ Zákon č. 169/1999Sb. o výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších novelizací.

¹⁵ Zákon č. 169/1999Sb. o výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších novelizací.

¹⁶ Ustanovení § 9 odst. 2 zákon č. 169/1999Sb. o výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších novelizací.

¹⁷ Ustanovení § 4 Vyhlášky Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu ve znění pozdějších novelizací. K tomu srov. BRUNOVÁ, Markéta. *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Praha: Leges, 2020, s. 166.

¹⁸ Ustanovení § 6 Vyhlášky Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu ve znění pozdějších novelizací.

¹⁹ PCR je molekulární test, který určuje genetický materiál (RNA) viru SARS-CoV-2. Provádí se výtěrem z nosohltanu, hltanu nebo ze slin či kloktáním. MZ ČR. PCR Test. [online] [cit. 23. 04.2024]. Dostupné: <https://mzd.gov.cz/pcr-test/>

V inkriminovaném období byli odsouzení oddělováni a testováni v intervalech, které určovalo Ministerstvo zdravotnictví ČR (dále jen MZ ČR) ve svých aktuálních opatřeních dle vývoje pandemie Covid-19.

V praxi docházelo k omezování pohybu odsouzených v takové míře, že bylo nutné také monitorovat snahy o hromadná vystoupení odsouzených (např. v podobě hladovky, protestů atp.), vzhledem k negativnímu vlivu opatření na náladu a psychický stav odsouzených. Z hlediska vývoje v kontextu pandemie Covid-19 se také do popředí zájmu dostalo ustanovení § 21 zákona, ve kterém vzniká povinnost organizačním jednotkám zajistit „...náležitě podmínky pro dodržování osobní hygieny odsouzených tak, aby bylo zajištěno denní umývání, pravidelné holení a vykonávání běžných hygienických úkonů.“²⁰ Odsouzený má právo na zdravotní služby v rozsahu a za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem s přihlédnutím k omezením vyplývajícím z účelu trestu.²¹ Po dobu výkonu trestu odsouzeným však nepřísluší právo, ...svobodné volby poskytovatele zdravotních služeb a zdravotnického zařízení ...“²²

V podmínkách hromadného ubytování odsouzených bylo nutné i přes uvedená ustanovení provádět diferenciaci odsouzených směrem k možné nákaze infekční nemocí. V praxi bylo přistupováno k oddělenému ubytování v případě malých cel, či byly využity oddíly s celovým systémem určené pro výkon kázeňských trestů, a to formou odložených výkonů kázeňských trestů. Zde byla zajišťována současně kompletní lékařská péče s důrazem na omezení dalšího šíření infekce v rámci organizačních jednotek. Ustanovení § 9 ŘVTOS hovoří, že: „odsouzený se přemístí na přechodnou dobu do jiné věznice“... „na návrh lékaře za účelem poskytnutí potřebných zdravotních služeb“.²³

V praxi se toto ustavení podrobilo § 23 řádu, který ukládá hlavním lékařům, že „... v případě, že lékař poskytovatele lékařské pohotovostní služby nebo zdravotnické záchranné služby nařídí převoz za účelem poskytnutí ambulantní nebo lůžkové péče v nejbližším zdravotnickém zařízení jiného poskytovatele oprávněného potřebné zdravotní služby poskytovat, anebo k hospitalizaci v některém zdravotnickém zařízení lůžkové péče Vězeňské služby, jsou jeho pokyny k provedení tohoto postupu pro orgány VS ČR závazné a musí být splněny neodkladně.“²⁴

Tato opatření byla realizována v případech, kdy bylo nutné zajistit přemístění odsouzených do nemocničního zařízení. Z těchto důvodů byla, ve Vazebních věznicích v Brně a Praha-Pankrác, zřízena tzv. covidová oddělení, která byla vybavena základním lékařským zařízením (podpora dýchání, zvýšené nároky na snížení nákazy infekce apod.) V případě, kdy lékař diagnostikoval infekční onemocnění a doporučil nemocniční péči, byl tento odsouzený umístěn do uvedeného zařízení.

²⁰ Zákon č. 169/1999Sb. o trestu odnětí svobody ve znění pozdějších novelizací.

²¹ § 18 odst. 6 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu ve znění pozdějších novelizací.

²² § 27 odst.3 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu ve znění pozdějších novelizací.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

Realizace ustanovení § 17 odst. 4 „...k udržování pořádku, čistoty a hygieny v ložnicích a dalších prostorách ubytoven se odsouzeným vydávají v potřebném množství běžné čisticí a dezinfekční prostředky“²⁵ byl odsouzeným navyšován maximální počet dezinfekčních prostředků.

V pravidelných termínech byly odsouzeným přidělovány dezinfekční prostředky, které jsou v běžném režimu přidělovány v intervalu jednou měsíčně. V případě, že došlo k nařízení plošné karantény v konkrétní cele či oddílu, byla tato potřeba dezinfekce zvýšena dle aktuální potřeby nařízením hlavního lékaře a po konzultaci s hlavní hygienickou stanicí. Ustanovení § 18 řádu současně nařizuje, že „o způsobu úpravy ložnic, lůžek, skříněk a prostorů na uložení osobních věcí odsouzených rozhoduje ředitel věznice.“²⁶ V rámci realizace tohoto ustanovení byla přijímána opatření směřem k realizaci karanténních opatření v rámci oddílu směřem k dílčím ložnicím. Docházelo tak k separaci odsouzených v rámci jednotlivých ložnic, bylo dbáno na zvýšenou dezinfekci prostor a zajištění tzv. donáškového systému stravy, čistých výstrojních součástí apod. Při každém diagnostikovaném případě výskytu infekce, či zhoršení zdravotního stavu odsouzeného, sociální pracovník, který měl odsouzeného v péči, zajišťoval informovanost jeho rodiny, popř. jiné osoby blízké, kterou odsouzený určil. Takto bylo postupováno v případech, uvedených v ustanovení § 16 odst. 9 ZVTOS, kdy odsouzený neměl možnost, či nebyl, po zdravotní stránce, schopen využít možnosti telefonního hovoru.²⁷ V průběhu vývoje pandemie Covid-19 se také přistupovalo k běžným opatřením na základě MZ ČR, která se odvíjela od vývoje onemocnění, což se týkalo například povinnosti nosit roušky/respirátory, zvýšené dodržování hygienických postupů, ale zákonné možnosti na zákaz návštěv ve věznicích atp.²⁸

Konkrétní protipandemická opatření ve vězeňském prostředí

Procedury týkající se čištění a dezinfekce prostor musely být prováděny efektivně, správně a důsledně. Vše bylo ovlivněno často neodpovídajícími ubytovacími kapacitami většiny českých věznic, neboť je, vzhledem k historickému a architektonickému způsobu ubytování, preferováno tzv. kolektivní ubytování, což v důsledku vede k dlouhodobému překračování ubytovacích kapacit, přičemž dochází k situacím, kdy jednu ložnici v oddílu sdílí až 12 osob, a je nutné dodržet ubytovací plochu stanovenou na 1 osobu v ploše 3m².

Do praxe bylo proto zavedeno používání jednorázových utěrek a papírových ubrousků, prováděna byla dezinfekce všech pevných povrchů, jako jsou podlahy, židle, kliky u dveří, především věci a části zařízení, které v daných ubytovacích prostorách využije nejvíce osob, míněno, jak odsouzení, tak personál.

²⁵ § 27 odst.3 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu ve znění pozdějších novelizací.

²⁶ Vyhláška MS č. 345/1999Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu ve znění pozdějších novelizací.

²⁷ Srov. § 27 odst. 3, Zákon č. 169/1999Sb. o trestu odnětí svobody ve znění pozdějších novelizací.

²⁸ Advokátní deník. *Koronavirus změnil i režim vězňů, poklesla jejich zaměstnanost*. Novinky ze světa advokacie [online] [cit. 10.04.2021]. Dostupné: <https://advokatnidenik.cz/2021/02/10/koronavirus-zmenil-i-rezim-veznu-komunikuji-pres-skype-mene-pracuji/>.

O praktické realizaci postupů dezinfekce byli instruováni samotní odsouzení, kteří úklid prováděli prostřednictvím vody a běžných čisticích a dezinfekčních prostředků. Osoby ve VTOS také byly obeznámeny se základními informacemi o infekci Covid-19, důraz byl kladen na zajištění pravidelné a důkladné očisty všech povrchů a prostor, především v ubytovacích částech. Zaveden byl také mechanismus přidělování základních ochranných pomůcek, jakými byly jednorázové gumové rukavice, a to zejména při úklidu, ale i manipulaci s oblečením či ložním prádlem potřísněným tělesnými tekutinami. Důraz byl také kladen na hygienu rukou před nasazením rukavic, ale i po jejich sejmutí, jelikož virus COVID-19 mohl podle hygienických opatření na různých typech povrchů přežít až několik dní.

V průběhu řešení pandemie byla distribuce dezinfekčních přípravků ve dvou tzv. vlnách, kdy v první vlně byla provedena plošná distribuce přípravku firmy VIA-REK, a přípravek VIA-hand dezi GEL. Jednalo se o účinnou látku, o koncentraci 740 g/kg ethanolu a 55 g/kg peroxidu vodíku. Samotné složení přípravku pak obsahovalo Ethanol 74 % (CAS: 64-17-5, číslo ES200-578-6), Peroxid 5,5 % (číslo CAS:7722-84-1, číslo ES: 231-765-0), glycerol min 2 % (číslo CAS: 56-81-5, číslo ES: 200-289-5), vše bylo určeno k ředění vodou. Nutné je zdůraznit, že se jedná o látky, které mohou působit jako hořlaviny, způsobit vážné podráždění očí, a jsou škodlivé obecně pro vodní organismy. Z hlediska jejich složení tedy mohou vést ke zdravotním komplikacím, které mohly vyžadovat, v případě neodborného zacházení, okamžitou lékařskou pomoc.

V tzv. druhé vlně, s přihlédnutím k potřebě zajistit dezinfekci velkých ploch a prostor, byly věznicе nuceny zajistit ekonomickou a současně efektivní dezinfekci, která vycházela z přípravy bez infekčního roztoku. V tuto chvíli lze hovořit o formě běžného domácího detergentu obsahujícího zředěný roztok chlorového bělidla (např. jeden díl chlorového bělidla o původní koncentraci 5,25 % a 49 dílů vody pro výslednou koncentraci 1000 ppm²⁹ nebo 0,1 %). Na povrchy, pro které bylo použití chlorového roztoku nevhodné, se užíval 70 % etanol.

Vedení věznic konzultovalo dané postupy s výrobcí dezinfekcí, aby byl zajištěn, řádný účinek proti koronavirům. Prioritou tak byla dezinfekce a očista pomocí směsí mýdla a vody, či běžného detergentu. Oblečení, ložní prádlo, ručníky a jiné byly prány na 60-90 °C za pomoci běžného pracího prášku. Zásadní význam pak měla snaha instruovat, a především v praxi zajistit dezinfekci rukou u osob ve VTOS, stejně jako u pracovníků daných věznic.

Tato opatření bylo nutné zajistit, jak v rámci běžné denní doby (standardního provozu věznicе), tak i v době, kdy odborný personál neměl dokonalý přehled o využívání dezinfekčních přípravků (např. v nočních hodinách, o víkendech, státních svátcích atp.). Celá situace s dezinfekčními prostředky byla problematická ve vztahu k odsouzeným, kteří měli v anamnéze závislost na alkoholu, případně jejich trestná činnost byla spáchána pod vlivem alkoholu. Ze sociologického hlediska je tedy nutné diskutovat i koncept tzv. nezamýšlených důsledků.

²⁹ Zkratka ppm (z anglického parts per million) znamená, že se jedná o koncentraci 1/1 000 000 (1 ppm).

Nezamýšlené důsledky: anticovidové přípravky a zákaz alkoholu

V sociologii a penologii je v kontextu konkrétních realizovaných opatření zmiňován i tradiční sociologický koncept nezamýšlených (nepředvídatelných) důsledků. Jedná se o situace, kdy konkrétní jednání (opatření, pravidla) vedou k výsledkům, které nebyly předvídané. Úmysl tedy nedosáhne cíle, ale mohou se objevit buď neočekávané přínosy, nebo (což je v praxi častější) neočekávané škody. Existují však situace, jejichž důsledky mohou být z hlediska nákladů a výnosů zcela neutrální. Někdy může mít jednání prováděné s určitým záměrem za následek i to, že se dosažení tohoto záměru znemožní.³⁰ Vhodné je také připomenout, že nezamýšlené důsledky nemusí být nutně nežádoucí (z hlediska jednajícího), tj. axiologicky negativní. Stručně řečeno, nechtěné účinky nejsou vždycky nežádoucími účinky.³¹

Fenomén nezamýšlených důsledků je spojen především s významným sociologem Robertem K. Mertonem,³² ale i Maxem Weberem. Merton již ve svém textu s názvem „The Unanticipated Consequences of Purposive Social Action“ z roku 1936 identifikoval několik faktorů, které přispívají k těmto důsledkům. Jednalo se například o nedokonalé znalosti, základní chyby, ale i omezenou předvídatelnost sociálních situací.³³ Max Weber si všiml nezamýšlených důsledků především v souvislosti s vlivy na rozvoj kapitalismu (racionalizací, modernizací a protestantskou etikou).³⁴ Nezamýšlené důsledky, stejně jako důsledky zamýšlené (plánované), jsou součástí kontinuity, ale i změn ve společnosti.³⁵ Nezamýšlené důsledky jsou tématem nejenom pro sociology, kriminology, pedagogy, penology, ale i pro bezpečnostní studia. Vznik těchto důsledků totiž může výrazným způsobem poškodit a devalvovat skutečný cíl konkrétních bezpečnostních opatření.

V tomto kontextu lze upozornit na realizaci kauzálních analýz, které mohou nezamýšlené důsledky identifikovat. Tyto přístupy mohou napomoci např. při řešení hodnocení sociálních reforem, bezpečnostních opatření či organizačních změn. V našem případě lze jako nezamýšlený důsledek vnímat i přítomnost dezinfekčních „anticovidových“ prostředků na alkoholové bázi. Opatření, která měla vést k cíli, tedy především eliminaci onemocnění Covid-19 ve věznicích, mohla vést k nezamýšleným (a v tomto případě i nežádoucím) důsledkům. Tyto nezamýšlené důsledky (v důsledku organizovaného skupinového jednání³⁶) se mohly týkat případů konzumace těchto přípravků ze strany osob ve VTOS, které měly v minulosti problémy s alkoholem, případně jsou osobami na alkoholu závislími. Obecně jsou věznice místa, kde je

³⁰ Srov. GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 20.

³¹ MERTON, Robert K. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, s. 117.

³² K autorovi blíže viz KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, s. 106-112.

³³ MERTON, Robert K. The Unanticipated Consequences of Purposive Social Action. *American Sociological Review*. 1936, roč. 1, č. 6, pp. 864-904; MERTON, Robert K. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, s. 121-131.

³⁴ Srov. GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 25-26.

³⁵ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 20.

³⁶ Blíže viz MERTON, Robert K. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, s. 120.

konzumace alkoholu zakázána, přičemž je zaveden přísný systém (režim) pro kontrolu ilegálních komodit, včetně alkoholu, návykových látek, mobilních telefonů atp.

Nezamýšlené důsledky (konzumace dezinfekcí jako substitutu alkoholických nápojů) mohl v popisovaných případech vést ke zvýšení bezpečnostních rizik v českých věznicích (zvýšená míra agresivity intoxikovaných vězňů) a k větší kontrole látkového složení dezinfekčních přípravků (zvýšení finanční a logistické náročnosti). I proto do jisté míry můžeme tento případ vnímat jako ilustrativní (bezprecedentní, komplexní) případ, jak byl koncipován i Robertem K. Mertonem.³⁷ Situace popisované v teorii jako „nezamýšlené důsledky“ mohou ve vězeňské praxi být využitelné pro lepší plánování a předvídání podobných problémů. Z hlediska Mertonova přístupu se jedná o podtyp nezamýšlených důsledků, které spadají do skupiny tzv. kategorické bezprostřednosti zájmů, kdy starost jednajícího (v tomto případě VS ČR) o předvídané bezprostřední důsledky (ochrana před nemocí Covid-19) vyloučila úvahy o vzdálenější či jiné důsledky takového opatření (právě diskutované zneužívání dezinfekčních přípravků ze strany osob ve VTOS).³⁸

Než však bude představena výzkumná sociologická sonda, jejímž cílem je ověřit, zda k zneužívání dezinfekčních prostředků a alkoholového substitutu („kvaku“) docházelo ve zvýšeném množství, bude vhodné představit i zacházení s vězni, kteří do VTOS vstupují jako osoby závislé na alkoholu.

Princip léčby odsouzených alkoholiků v podmínkách VTOS

Alkohol je nejrozšířenější, nejčastěji užívanou a v našem (tj. evropském/českém) sociokulturním prostředí značně akceptovanou psychoaktivní látkou.³⁹

Pití alkoholu je všeobecně spojeno s motivy hledání požitku a přístupu, ale není slučitelné s hodnotami zdůrazňujícími sebekontrolu, jakož i s tendencí vyhýbat se škodám a jejich prevenci.⁴⁰ Pití alkoholu „na svobodě“ je pobytem ve VTOS omezeno, což osobám ve vězení způsobuje problémy psychického či sociálního rázu. I proto jsou vhodné intervence, které by měly nepříznivé dopady závislosti na návykových látkách eliminovat či jim předcházet.

Intervence v této oblasti má mnoho forem, od individuální až po skupinovou. V rámci intervenčních aktivit VS ČR se ve věznicích zřizují adiktologické poradny. V oblasti zneužívání návykových látek ve věznicích hraje důležitou roli i Pověřený

³⁷ Robert Merton dokonce uváděl jako typický příklad nezamýšlených důsledků zákazů alkoholu v USA, tj. prohibici. Zamýšlení důsledku (konkrétní opatření) spočívající v zákazu pití alkoholu (jeho výrobě i distribuci) a minimalizace jeho vlivu na společnost, naopak vedlo k nezamýšleným důsledkům, které se projevíly nelegální výrobou a prodejem alkoholu, přičemž vznikly celé skupiny populace profitující z tohoto zákazu (gangy). Blíže viz MUNKOVÁ, Gabriela. *Sociální deviace. Přehled sociologických teorií*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 42.

³⁸ Srov. MERTON, Robert K. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, s. 126-127.

³⁹ Viz FISCHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 91.

⁴⁰ OLECKÁ, Ivana; POSPÍŠIL, Jiří. *Návykové látky v české populaci mezi lety 2018-2023*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2023, s. 120.

orgán VS ČR, který prošetřuje trestnou činnost spojenou s infiltrací a následnou distribucí návykových látek ve vězení.⁴¹

Pro různé způsoby léčby jsou v podmínkách VTOS zřizovány tzv. specializované oddíly, kdy je „...ochranné léčení v ústavní formě, jež má být vykonáno během výkonu trestu, které se vykonává formou jednodenní péče ve zdravotnických zařízeních Vězeňské služby, pokud jsou k poskytování zdravotních služeb ve formě ústavní, vhodné podmínky.“⁴² Léčba samotná je v podmínkách VTOS řešena obdobně jako v civilních, zdravotnických zařízeních, s výjimkou tzv. ověřovací fáze, kdy nelze ve vězení osobu dlouhodobě vystavit kontaktu s alkoholem a ověřit tak jeho rezistenci a svévolnou odolnost. V zásadě lze celý proces rozdělit do čtyř fází, které se více či méně překrývají.

První je *fáze kontaktní*, kdy se závislý jedinec seznamuje s vězeňským zařízením, analyzuje se jeho aktuální životní situace prostřednictvím diagnostického nástroje SARPO (Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených),⁴³ zpracovává se jeho rodinná a sociální kazuistika, zjišťují se možnosti léčby a probíhá tzv. *matching*, neboli optimální přiřazení léčebné intervence pacientovi, které je důležitou součástí léčebného procesu.⁴⁴ Vhodný výběr léčby a léčebného zařízení usnadňuje celý proces a je dosahováno větší úspěšnosti. Forma léčby by pro pacienta měla být co nejvíce vyhovující, především pro jeho délku odsouzení, volbě odpovídající medikace, a zároveň by měla zohledňovat dostupné možnosti, vzhledem k individualitě odsouzeného pacienta.

Ve druhé, *detoxifikační fázi*, jde především o eliminaci škodlivé látky v těle a zvládnutí odvykacích stavů. U alkoholu, který způsobuje silnou fyzickou i psychickou závislost, jde o nevolnost, zvracení, neklid, třes, úzkost, epileptické záchvaty a v těžkých případech i halucinace (delirium tremens).⁴⁵ Detoxifikace probíhá ve většině případů pod odbornou supervizí lékaře a psychologa, pokud jsou evidentní projevy abstinence agresivní povahy vůči ostatním odsouzeným, je řešeno managementem věznice také individuální ubytování, či umístění do cely s kamerovým systémem, aby bylo možné zajistit maximální možný dohled nad vězněnou osobou.

Obdobným důvodem k tomuto umístění je i umístění z důvodů suicidálních či automutilačních projevů odsouzeného. V průběhu léčby je důležité kontrolovat fyzický i psychický stav pacienta, doplňovat tekutiny a minerály, aby nedošlo k selhání

⁴¹ KOLÁŘ, Ondřej. Průnik nedovolených věcí do věznic jako bezpečnostní problém. In: SMOLÍK, Josef (ed.): *Region v rozvoji společnosti 2023. Sborník příspěvků z 11. mezinárodní konference*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2024, s. 63.

⁴² OLECKÁ, Ivana; POSPÍŠIL, Jiří. *Návykové látky v české populaci mezi lety 2018-2023*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2023.

⁴³ JIŘÍČKA, Václav; PETRAS Michal; HŮRKA Jindřich; DRAHÝ František. Hodnocení kriminogenních rizik a potřeb odsouzených nástrojem SARPO. *Soudce*. 2013, roč. XV., č. 10, s. 5-10.

⁴⁴ Podrobněji viz VETEŠKA, Jaroslav a Slavomil FISCHER. *Psychologie kriminálního chování. Vybrané otázky etiologie, andragogická intervence a resocializace*. Praha: Grada Publishing, 2020, s. 146-150.

⁴⁵ Srov. NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 333; ZEMAN, P. Návykové látky a kriminalita. In: GRIVNA, Tomáš; SCHEINOST, Miroslav; ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 314.

a rozvratu vodního a minerálního hospodářství.⁴⁶ Délka detoxifikace se odvíjí od závažnosti případu, standardně však probíhá v rozmezí od jednoho do tří týdnů.

Nejdelší, třetí fáze se nazývá *odvykací* a jedná se o hlavní léčebnou fázi závislosti, která je vždy součástí terapeutické komunity vedené adiktologem či psychologem se zkušenostmi vedení skupinových aktivit. Délka této fáze je závislá na mnoha faktorech, jako je závažnost případu, psychický a fyzický stav pacienta atd. Obvykle trvá kolem jednoho roku. Během odvykací fáze léčby probíhají různé formy terapie, rozvoj osobnosti, posilování motivace pacienta pro setrvání ve střízlivosti, zvládání nutkové touhy po alkoholu (bažení), nácvik pozitivních návyků a další procesy zmírnění dopadu abstinence.

Poslední je *fáze doléčovací*, která má zejména podpůrný a preventivní charakter. Jde o proces, během kterého se jedinec učí vyrovnávat se stresovými situacemi, které mohou vést k relapsu. Tato fáze trvá různě dlouho a záleží na individuálních potřebách každého člověka. Během této fáze se jedinci účastní různých terapeutických aktivit, které jim pomáhají získat nové nástroje pro řešení a vyrovnávání se se zátěžovými situacemi. Dále se také zapojují do různých podpůrných skupin, jako jsou třeba tzv. „*Anonymní Alkoholici*“, které jim poskytují možnost sdílet své zkušenosti s jinými lidmi, kteří řeší podobné problémy. Celkově lze říci, že doléčovací fáze je důležitým procesem k získávání nových nástrojů a dovedností pro úspěšné zvládání života bez alkoholu.

Komunita jako základ terapeutického zacházení

Z hlediska péče o osoby ve VTOS závislé na alkoholu je podstatná i komunita, jakožto základ terapeutických přístupů tzv. komunitní psychologie.⁴⁷ Při vytváření komunitních skupin je vhodné realizovat pečlivou přípravu, což se týká i výběru konkrétních osob.⁴⁸

Obdobně jako ústavní zařízení má také komunita jasně daná pravidla a strukturu. Porušení těchto pravidel, jako např. užití zakázané látky během pobytu, vede k okamžitému vyloučení odsouzeného, a to zejména z důvodu ochrany ostatních frekventantů skupiny. Využívá se tak široká škála různých druhů (variant) terapie, především pak skupinová a pracovní terapie, u kterých dochází k rozvíjení sociálních dovedností a pozitivních návyků, potřebných pro život mimo komunitu.

Léčba samotná vychází z důrazu na osobnostní růst, posilování sebedůvěry, odpovědnosti. Členové jsou v průběhu pobytu zapojováni do chodu komunity. Všechny tyto aktivity vedou k rozvoji zdravého životního stylu a zodpovědného přístupu k životu. Harmonogram péče je zpravidla rozdělený do čtyř fází. V každé fázi získává frekventant větší pravomoc a s tím spojenou větší zodpovědnost za sebe i ostatní v komunitě. Každý člen je dle své fáze léčby zodpovědný za nějaký úkol a vedení některých částí programu a je tzv. v režii zkušenějších klientů. Komunita má hierarchické uspořádání a skrze předávání zkušeností mezi klienty dochází k rozvoji

⁴⁶ K tématu viz KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada Publishing, 2008.

⁴⁷ Podrobněji viz SADOVSKÁ HALAMOVÁ, Júlia. *Psychologický zážitok komunity*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.

⁴⁸ Srov. ŘEZNÍČEK, Ivo. *Metody sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 57.

zdravého klimatu, sociálního učení a osobnostnímu růstu. V případě potřeby a nutnosti progresu skupiny vede terapeutický tým individuální a skupinová sezení a stará se o bezproblémové fungování komunity. V komunitním přístupu je využíván tzv. zážitek komunity. Jedinci tvořící komunitu sdílejí stejné zážitky, uskutečňují společná rozhodnutí, identifikují sami sebe jako část většího celku, než je součet jednotlivých vztahů a kteří se zavázali fungovat pro vlastní, ale i skupinovou pohodu (well-being).⁴⁹

Do struktury terapeutického „modelu“ zacházení jsou zahrnuty i další, tzv. doprovodné aktivity, zaměřené na vytvoření kritického náhledu na alkoholovou kariéru odsouzeného, přestrukturování hodnotových schémat, získání nových dovedností k zvládnutí krizových situací, poznání nového životního stylu a budování volných vlastností. Jejich obsahem je také aktivace snižování napětí, učení řešit konflikty, přestrukturování systému hodnot, pochopení rizik spojených se zneužíváním alkoholu, akceptování celoživotní abstinence. Metody a formy využívají především princip skupinové dynamiky, které umocňují techniky arteterapie, prvky hlubinně dynamické psychoterapie a prvky terapie kognitivně – behaviorální (dále jen KBT) či řízené imaginace.

Cílem je motivace k abstinenci, uvědomění si nevědomých konfliktů a příprava jejich řešení, uvědomění si funkce alkoholu při řešení konfliktů, uvědomění si vlastních pocitů, zmapování rizikových situací vedoucích k recidivě, informovanost o závislostech, změny v sociálním prostředí a změna patogenního životního stylu. I když nelze říci, že jsou programy standardizovány v dogmaticky stejné struktuře, v rámci terapie a dalších navazujících aktivit hovoříme téměř o 70 hodinách různorodých aktivit, které jsou rozděleny do okruhů směřujících k osobnímu rozvoji, tedy na náhled na vlastní abúzus (užívání)⁵⁰ a motivaci na kontrolované pití, a dále na přímý život po VTOS, či například první den po výstupu z trestu.

Významnou doprovodnou aktivitu představuje *sociálněprávní poradenství* zaměřené na skupinu odsouzených, pro které je typická mizivá nebo žádná motivace pro léčbu spolu s organicitou, či duševní poruchou. Metodami pro sociální poradenství jsou přednášky, audio a video prezentace, arteterapie, techniky posilování motivace, prvky KBT. Specifickou aktivitou je pak tzv. *deník*, což je prostředek individuální komunikace odsouzeného a terapeutů, ale také funguje jako prostředek sloužící k sebereflexi. Důležitá jsou i *edukační sezení s psychiatrem*, zpravidla s dotací 1 hodina týdně, jehož cílem je edukace odsouzených v oblasti vlivu alkoholu na organismus, jeho účincích na člověka, a to v rovině fyziologické i psychogenní.

Dále jsou odsouzení vzděláváni v problematice závislosti, možných příčinách vzniku a jejích rizikových fázích. V rámci skupinové práce se pak účastníci zaměřují na tzv. *životopisné skupiny* (1 hodina týdně), kde hodnotí vlastní život, snaží se uvědomit si vlastní postoje k sobě a okolí, pokouší se o jasnější uchopení problémů ve všech souvislostech, zlepšení sebereflexie (atribuce v kontextu KBT⁵¹) a možnost nového pohledu na vlastní život pod vlivem „spolupacientů“, přináší podněty

⁴⁹ SADOVSKÁ HALAMOVÁ, Júlia. *Psychologický zážitek komunity*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 21.

⁵⁰ K tomu srov. SEKOT. Aleš. *Úvod do sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 15-22.

⁵¹ KRATOCHVÍL, Stanislav. *Základy psychoterapie*. Praha: Portál, 2002, s. 77.

a inspiraci ze života druhých. Principem je využívat techniku životopisů, imaginace, audio a video prezentace.

Podpůrnou aktivitou každodenní léčby je *relaxace* (2,5 hodiny týdně), umožňující odstranění psychické únavy, napětí a úzkosti. Obsahem je nácvik uvolnění a umění relaxace pomocí imaginativních technik, autogenního tréninku, poslech hudby a pro vybrané uchazeče forma *arteterapie* (1,5 hodiny týdně) využívající korekční postup, který užívá uměleckých děl (i filmové tvorby) jako hlavního prostředku poznání a ovlivnění lidské psychiky a mezilidských vztahů, doprovázející využitím vhodné filmové tvorby a práce s ní za účelem prevence, rehabilitace, nápravy nebo léčby. V tomto typu aktivit se jedná především o to, aby si klient uvědomil svůj způsob zkresleného myšlení a dysfunkčního jednání.⁵² Stejně tak je podstatné získání motivace a posílení vůle k abstinenci.

Každá terapeutická metoda působení a ovlivňování může být vůči někomu účinná. Metoda výzkumu však zatím není schopna stanovit, pro koho je která z terapií nejvhodnější a účinná.⁵³ Tyto terapeutické postupy také mohly být narušeny tím, že osoby ve VTOS mohly mít přístup k alkoholu v podobě dezinfekčních prostředků na alkoholové bázi. Na druhou stranu mohlo jít také o silný impulz zaměřit se na škodlivost alkoholu v této podobě v případě komunitní práce.

Ilegalita kvasného procesu k výrobě alkoholu

Vězeňské prostředí je atypickým prostředím jak pro odsouzené osoby, tak i pro personál věznic, který dohlíží nad dodržováním zákonných pravidel a norem. Hlavním účelem umístění jedince do věznice je fakt, že odsouzený má být tímto zbaven svobody, resp. kontaktu se společností. Ve VTOS se také mění hodnota určitých komodit, což je i případ vitamínových zdrojů, volně prodejných léčiv či desinfekčních prostředků či dalších přípravků. Alkohol je ve vězeňském prostředí jednou z mnoha zakázaných a sankcionovaných komodit.⁵⁴

Přítomnost alkoholu může vést k hrubému narušení vnitřní bezpečnosti ve VTOS, přičemž zneužívání alkoholu může vést k dalším negativním jevům, například k násilí mezi vězňenými osobami či vůči zaměstnancům věznice (obecně se jedná o násilí ve věznici, angl. *violence in prisons*).⁵⁵ Podstatná je i tolerance vůči alkoholu, která se u jednotlivých konzumentů může velmi lišit, takže uvedené hodnoty alkoholu

⁵² Podrobněji viz KRATOCHVÍL, Stanislav. *Základy psychoterapie*. Praha: Portál, 2002, s. 75-79.

⁵³ VETEŠKA, Jaroslav a Slavomil FISCHER. *Psychologie kriminálního chování. Vybrané otázky etiologie, andragogická intervence a resocializace*. Praha: Grada Publishing, 2020, s. 151.

⁵⁴ DIRGA, Lukáš; LOCHMANNOVÁ, Alena; JURÍČEK, Petr. The Structure of the Inmate Population in Czech Prisons, *Sociológia*. 2015, roč. 47, č. 6, s. 559-578.

⁵⁵ KOLÁŘ, Ondřej. Průnik nedovolených věcí do věznic jako bezpečnostní problém. In: SMOLÍK, Josef (ed.): *Region v rozvoji společnosti 2023. Sborník příspěvků z 11. mezinárodní konference*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2024, s. 63; LOVAŠ, Ladislav. Agresia a násilí. *Psychológia ľudskej agresie i jej podoby v domácom prostredí, v škole, v práci, vo väzniciach a v športe*. Bratislava: Ikar, 2010, s. 156; MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 86.

v krvi jsou pro jednotlivá stádia a projevy opilosti pouze orientační. Alkohol v určitém množství může způsobit euforii, sníženou sebekritičnost, ztrátu sebekontroly atp.⁵⁶

Toto platí i pro ilegálně vyráběné alkoholové substance, ovoce, kvasných přípravků, či ingredience, které bývají součástí extraktu, přetvářející se na kvasný, alkoholický nápoj (v žargonu odsouzených tzv. „kvak“⁵⁷), jedná se tak i o škrobnaté náhražky (např. pangaminové tabletky na podporu růstu vlasů a nehtů), cukr či cukerné náhražky (například kompot). Mohou se skládat především z extraktu cukru, obilného škrobu, bramborového škrobu, nebo rýže, ale také pseudocereálií. Vhodné je také konstatovat, že pokud se určitá komodita stane ve vězeňském prostředí méně nákladnou (například nelegální výroba kvasného nápoje), odsouzení mají tendenci poptávat větší množství.⁵⁸ Odsouzení tak poptávají, z běžně dostupných surovin v prostředí věznic, kdy jednotlivé ingredience jsou získány například v podobě přídělů (ovoce, džusy, zelenina, cukr atd. přidělované jako doplněk stravy) nebo si je legálně zakoupí ve vězeňské prodejně⁵⁹ v rámci řádných, tj. zákonných nákupů.⁶⁰ Illegalita výroby kvasného nápoje je také neustálou „hrou na schovávanou“ mezi vězňnými osobami a vězeňským personálem.

Podle realizovaných výzkumů 7 % odsouzených vnímá alkohol ve VTOS jako dostupný, přičemž „kvak“ vnímá jako dostupný ve věznicích 19 % vězňů. 16 % odsouzených navíc uvádí, že má zkušenost s konzumací alkoholu během výkonu trestu.⁶¹ Do pomyslných karet personálu věznice hraje fakt, že proces kvašení je doprovázen výrazným aromatem, a hrozby postihu nutí odsouzené umístit daný extrakt do skříní či předem připravených prostor, ve kterých se předpokládá, že nebude nalezen (například úklidové místnosti, prostory určené pro odpadky, uzamykatelné skřínky odsouzených, nádrže toalet, stupačky atp.). Atraktivnost nápoje a případného alkoholového opojení, i přes vysokou pravděpodobnost kázeňského postihu, nutí vězněné osoby pro hledání stále nových receptur vzhledem k omezené nabídce ingrediencí a hlavních komponentů. I proto se většinou kvasící směs objevuje mimo cely a ložnice odsouzených, protože samotný proces kvašení je výrazně aromatický, resp. velmi zapáchající.

Těmto praktikám a ilegální výrobě kvasného alkoholového nápoje nahrávalo také období covidu, kdy se velmi výrazně dbalo, mimo další opatření provozní, organizační a jiné, i na prevenci v podobě maximálního přídělů ovoce a zeleniny, tedy přírodních zdrojů vitamínů pro vězněné osoby. Nálezy „kvaku“ jsou dle ustanovení § 28 odst. g)

⁵⁶ ZEMAN, Pavel. Návykové látky a kriminalita. In: GŘIVNA, Tomáš; SCHEINOST, Miroslav; ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 314.

⁵⁷ SMOLÍK, Josef a Petr JUŘÍČEK. Cukr nad zlato: kvak jako specifický alkoholický nápoj. *Listy cukrovarnické a řepařské*. 2023, roč. 139, č. 7-8, s. 260-263.

⁵⁸ LOCHMANNOVÁ, Alena. Vězeňský trh – hybridní barter a komoditní peníze v prostředí českých věznic. *Acta FF ZČU*. 2016, roč. 8, č. 1, s. 25-42.

⁵⁹ *Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 14/2018, kterým se stanoví postup při rozúčtování pracovní odměny vězněných osob a postup při správě a evidenci jejich finančních prostředků*, Praha, VSČR, 2018.

⁶⁰ SMOLÍK, Josef a Petr JUŘÍČEK. Cukr nad zlato: kvak jako specifický alkoholický nápoj. *Listy cukrovarnické a řepařské*. 2023, roč. 139, č. 7-8), s. 260-263.

⁶¹ Zpráva o alkoholu v České republice 2021. Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti. [online] https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/33590/1128/Zprava_o_alkoholu_v_CR_2021_fin.pdf, cit. 10. 1. 2023.

striktně zakázány a jsou postihovatelné, neboť odsouzení jsou povinni „...podrobit se opatřením, která jsou nezbytná k potlačení výroby, držení nebo zneužívání návykových látek a jedů ve věznicích“.⁶² Vynalézavost vězňených osob s podstatnou nutností obstarat si alkoholický nápoj přinesla právě doba covidová a výrazná distribuce proticovidových, desinfekčních přípravků, přidělovaných odsouzeným do prostor (oddíly, společné prostory chodeb a jídelen), které mnohdy nebylo možné nepřetržitě střežit a kontrolovat (pracoviště odsouzených, sprchy a umývárny).

Rizika užívání alkoholu ve výkonu trestu lze vnímat jako riziko především v adaptační fázi pobytu ve vězení, kdy dochází k deformaci chování, vzniklé abstinenciálními příznaky. Při léčbě závislosti se alkoholik může setkat s mnoha abstinenciálními příznaky. Časté je nadměrné pocení, zvýšená tepová frekvence, třes, insomnie, úzkost, zvracení nebo halucinace.⁶³ Pro zmírnění abstinenciálních příznaků jsou někdy předepisovány léky ze skupiny benzodiazepinů, které se taktéž řadí mezi návykové látky.⁶⁴ Významný vliv alkoholu na lidské chování se projevuje často agresivitou, či dalšími násilnými projevy, včetně automutilačních pokusů či sebevražedného jednání.⁶⁵ K dalším patří úrazy, otravy, sexuální násilí, rizikový sex, trestná činnost, zejména násilného rázu, rychlý rozvoj závislosti či přechod od alkoholu k jiným drogám.⁶⁶

Destrukce alkoholika se také podepisuje na problémech ve vztazích. Chování, které se vymyká normě, způsobuje konflikty. Často nepřiměřené až agresivní reakce, které mají za následek hádky, výmluvy. „*Lidé pod vlivem alkoholu se často dopouštějí trestných činů a také se často stávají oběťmi*“.⁶⁷

I v průběhu VTOS dochází k násilí mezi odsouzenými vlivem nadměrného výskytu agresivity a nízkých volněregulačních schopností. Alkohol samozřejmě toho chování může iniciovat, přesunout agresivitu vůči jiným.

Çakirpaloglu toto definuje jako nežádoucí přesun agresivity na jiné, většinou méně nebezpečné, bezbranné či slabší objekty.⁶⁸ Významnou skupinou je agrese dle

⁶² Zákon č. 169/1999Sb. o trestu odnětí svobody ve znění pozdějších novelizací.

⁶³ BAYARD, Max, a kol. Alcohol withdrawal syndrome. *American family physician*. 2004, roč. 69, č. 6, s. 1443-1450.

⁶⁴ Podrobněji viz GAGE, Suzi. *Say why to drugs: Everything You Need to Know About the Drugs We Take and Why We Get High*. London: Hodder & Stoughton, 2020.

⁶⁵ Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 24/2022 o předcházení, zabránění a včasné odhalování násilí u obviněných, odsouzených a chovanců a o zaznamenávání známek nevhodného nebo ponižujícího jednání.

⁶⁶ Podle definice Světové zdravotnické organizace z roku 1969 se drogou rozumí jakákoliv substance, která když je vpravena do živého organismu, může změnit jednu nebo více funkcí. Droga, která se používá k jiným účelům než k léčení, např. v magii, v náboženství, při zneužívání toxikomany, se označuje jako omamná droga. Může být jak přírodního, tak i syntetického původu a musí splňovat dva následující předpoklady: 1. ovlivňovat prožívání reality, tj. mít psychotropní efekt, 2. vyvolávat závislost. Viz JELÍNEK, Jiří a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021, s. 416-417; srov. MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 81-82.

⁶⁷ NEŠPOR, Karel a Ladislav CSÉMY. *Alkohol, drogy a vaše děti: jak problémům předcházet, jak je včas rozpoznat a jak je zvládat*. Praha: BESIP, 1997, s. 17.

⁶⁸ Viz ÇAKIRPALOGLU, Panajotis. *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada Publishing, 2012.

svého projevu, kam patří autoagrese, přímá či nepřímá fyzická agrese, mnohdy zahajovaná verbálním projevem,⁶⁹ s atributem tzv. vyprovokované agrese oběti či spontánní agrese pachatele.⁷⁰ Agresivní chování u osob ve VTOS mohlo být způsobeno i intoxikací v důsledku požití dezinfekčních prostředků na alkoholové bázi. Byly tyto excesy nezamýšlenými bezpečnostními důsledky?

Předmět a cíl výzkumu

Předmětem realizované explorační sondy je zhodnotit, jak intenzivně a zda vůbec konzumují vězněné osoby v prostředí věznic alkoholické nápoje nebo jejich případné substituty. Jak již výše bylo napsáno, tak se jedná především o alkoholický, ilegálně vyráběný kvasný nápoj tzv. „kvak“, případně zneužívání anticovidových dezinfekčních prostředků. Cílem sondy je identifikovat, zda docházelo k fenoménu konzumace anticovidových prostředků u osob ve VTOS v době pandemie, tedy v době, kdy byla, z hygienických důvodů, realizována maximální distribuce dezinfekce přímo do ubytoven odsouzených, zachytit souvislosti a případný rozsah tohoto jevu ve vybrané organizační jednotce (Věznice Kuřim). Cílem výzkumu také bylo analyzovat, zda dezinfekci odsouzení zneužívali i s vědomím výrazného rizika zdravotních problémů.

Metodologie výzkumného šetření

Pokud se zaměříme na teoretická východiska výše představená, můžeme konstatovat, že jakékoliv narušení zažitého systému (režimu, chodu) ve věznicích, znamená zvýšené nároky nejenom na odborné zaměstnance a příslušníky ve věznicích, ale i pro samotné odsouzené. Realizovaná retrospektivní sonda zpracovává exkluzivní data získaná přímou účastí v prostředí věznice u odsouzených zařazených do věznice s ostrahou s vysokým a středním stupněm zabezpečení. Tato sonda se snaží identifikovat problém v konkrétní věznici, nicméně je třeba zmínit i výzkumné limity, které jsou dány především skladbou (jedná se pouze o muže v konkrétní věznici, a navíc nezahrnuje kompletní vězeňskou klientelu, tedy odsouzeného ženy, či odsouzené zařazené do nízkého stupně zabezpečení, či doživotně vězněné osoby) a samotnou velikostí výzkumného vzorku. I proto lze zjištění brát jako sondu, nikoli jako plnohodnotné (či přímo reprezentativní) šetření.

K výrazným limitům sondy rozhodně patří:

- a) nahodilý vzorek založený na dobrovolnosti a ochotě;
- b) struktura respondentů, kteří jsou z jedné věznice;
- c) poměrně malý vzorek.

Na druhou stranu je třeba konstatovat, že toto šetření je unikátní, přičemž cílem je explorace, tj. potvrzení, zda byl tento fenomén skutečně reálným problémem pro VS ČR, či zda přetrvává a je v budoucnu nutné změnit přístup resortu k distribuci dezinfekčních prostředků. Nutné je také uvést, že respondentům byl důkladně vysvětlen účel realizovaného šetření, což se opakovalo i v instrukci (hlavičce) samotného dotazníku. Jak však bylo patrné i v předchozích typech takto pojatých

⁶⁹ Srov. ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1998.

⁷⁰ Blíže viz VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004, s. 757-758.

sociologických sond, tak se projevila míra nedůvěry, která se projevila v odpovědích typu „nechci odpovédět“, případně „nevím“.

Předložené dotazníkové šetření proběhlo u skupin respondentů v rámci organizovaných vzdělávacích a zájmových aktivit vedených odborným personálem vybrané věznice. Odsouzení byli po celou dobu zpracování pod dostatečným dohledem, aby nedošlo k případnému vzájemnému ovlivňování. Sběr dat respektoval základní etické principy sociálněvědních výzkumů (např. možnost odmítnutí participace na výzkumu, anonymita, vyhnout se tísní atd.).⁷¹ Tato výzkumná sonda se zaměřila především na vztah k dostupnosti alkoholických nápojů ve VTOS, především pak ke zneužívání anticovidových prostředků (s obsahem alkoholové složky) během pandemie COVID-19. Data z dotazníků byla následně zpracována v programu MS Excel. Výzkumná sonda zachytila zatím neprobádané penologické téma, které bylo odvislé od bezprecedentní pandemické situace v letech 2020-2022.

Výsledky

Výsledky výzkumné sociologické sondy prokázaly, že alkohol ve VTOS lze jako zakázanou komoditu sehnat. Možnost požití alkohol byla umožněna i anticovidovými prostředky. Samozřejmě lze upozornit na nemožnost generalizace závěrů z explorační sondy,⁷² nicméně lze potvrdit, že problém užívání alkoholických nápojů u některých osob ve VTOS se vyskytl. Jak však uvidíme dále v textu, tak se *výrazným způsobem neprojevily nezamýšlené bezpečnostní důsledky, protože chování, kdy osoby ve VTOS zneužívaly dezinfekční prostředky či „kvak“ byly spíše výjimkami.*

Dotazníkového šetření realizovaného v období února a března roku 2024 se účastnilo celkem 47 respondentů (mužů). Základní charakteristiky vzorku vězeňské populace účastníci se sociologické sondy jsou uvedeny v tab. č. 1.

Tabulka č. 1: Základní charakteristiky respondentů

Věk respondentů	18-27	28-37	38-47	48-57	nad 57
	11 (23 %)	12 (26 %)	18 (38 %)	5 (11 %)	1 (2 %)
Stav respondentů	ženatý	svobodný	rozvedený	vdovec	žijící s partnerkou
	3 (6 %)	25 (53 %)	5 (11 %)	2 (4 %)	12 (26 %)
Délka trestu	do 1 roku	do 3 let	do 7 let	do 10 let	déle než 10 let
	1 (2 %)	11 (23 %)	27 (57 %)	2 (4 %)	6 (13 %)

Zdroj: Vlastní sociologická sonda

⁷¹ Viz WALKER, Ian. *Výzkumné metody a statistika*. Praha: Grada Publishing, 2013, s. 57; FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2010, s. 60-64; K výzkumným šetřením v prostředí českých věznic viz DIRGA, Lukáš. Sociologie za mřížemi? Penitenciární sociologie v České republice. *Sociologický časopis*. 2021, roč. 57, č. 4, s. 425-429.

⁷² Explorativní výzkum se zaměřuje na nové téma. Úkolem výzkumu je připravit informace pro rozsáhlejší a systematický výzkum (např. na rozsáhlejším vzorku či celé populaci). V explorativním výzkumu jde také o první pokusy navrhnout nové koncepty a základy teorie. Viz HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.

Vězeňská sonda se uskutečnila ve věznicí typu „s ostrahou“, přičemž 29 osob bylo ve středním stupni zabezpečení a 18 osob ve vysokém stupni zabezpečení.⁷³ Z hlediska dosaženého vzdělání bylo rozložení následující: 16 respondentů dokončilo základní školu, 18 respondentů získalo výuční list, 10 osob mělo středoškolské vzdělání ukončené maturitou a 3 osoby získaly vysokoškolské vzdělání. Z hlediska víry se jednalo o 23 osob, které se řadily do kategorie „věřící“, 24 osob se ke kategorii „nevěřící“.

Další část dotazníku⁷⁴ byla založena na Likertových škálách, které se zaměřovaly na jednotlivé okruhy týkající se alkoholu a zneužívání anticovidových přípravků ve VTOS. Respondentům byly předloženy k posouzení jednotlivé výroky, které charakterizovaly zkoumané fenomény (postoje, chování). Respondenti následně vyjádřili míru souhlasu či nesouhlasu.⁷⁵

První okruh otázek se zaměřil na obecná témata, která se týkala alkoholu. Více než polovina respondentů (51 %) potvrdila, že ve VTOS není problém si opatřit alkohol. Velká část respondentů (85 %) přiznala, že zná alkoholický vězeňský nápoj „kvak“, který je ilegálně vyráběn přímo ve věznicích. Následující část otázek se zaměřila na dezinfekční prostředky proti onemocnění Covid-19. O možné konzumaci dezinfekčních prostředků bylo přesvědčeno přibližně 47 % respondentů. Doplňující otázka se týkala toho, zda se konzumace objevila ve zkoumaném vězeňském prostředí. 60 % respondentů uvedlo, že někteří odsouzení dezinfekci zneužívali jako náhražku alkoholu. Oproti tomu čtvrtina respondentů tento jev vyvracela.

Další dvě otázky se zaměřily na možné zdravotní problémy a ohrožení života při konzumaci anticovidových prostředků. 40 % respondentů uvedlo, že se setkala se zdravotními obtížemi u ostatních odsouzených po konzumaci anticovidových prostředků, zároveň 40 % konstatovalo, že se s tímto nesešlo. Ohrožení života při konzumaci anticovidových prostředků předpokládalo 68 % respondentů. Zneužívání dezinfekce jako náhražky alkoholu potvrdilo přibližně 45 % respondentů, což byl totožný počet, který odpověděl na otázku, zda respondenti zaznamenali osoby ve VTOS pod vlivem alkoholu.

Protože samotná dezinfekce chuťově byla upravována, zaměřila se další otázka na tuto oblast. Třetina respondentů potvrdila, že anticovidové prostředky byly dochucovány, aby konzumace byla přijatelnější. Nutno je také konstatovat, že o škodlivosti dezinfekčních prostředků byli vězni preventivně informováni zaměstnanci VS ČR, a to opakovaně.

Otevřené (zjišťující) otázky týkající se problematiky alkoholu ve VTOS v kontextu pandemie Covid-19 byly vyplňovány pouze velmi stručně. 15 osob například nemělo žádné informace týkající se možnosti, jak snadné bylo sehnat dezinfekční přípravky na alkoholové bázi. Část osob potvrdila, že anticovidové prostředky bylo možné sehnat

⁷³ V tomto ohledu je nutné přihlídnout k faktu, že pro daný stupeň zabezpečení je charakteristická závažnost trestné činnosti. Toto zařazení také odpovídá tomu, zda jsou vězněné osoby umístěny do cel, tj. v malých počtech (např. 4 odsouzení) či v ložnicovém ubytování internátního typu (např. až 14 odsouzených). Právě tento typ kontaktů může ovlivnit i sociálně patologické jevy, včetně konzumace alkoholu.

⁷⁴ Dotazník je k dispozici u autorů a v redakci časopisu *Bezpečnostní teorie a praxe*.

⁷⁵ SCHENK, Juraj a Anna HRABOVSKÁ. *Škálovanie. Základné jednodimenzionálne metódy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 2010, s. 79.

v připravených nádobách na chodbě, případně přímo „vyfasovat“. Podstatná část respondentů se však od získávání distancovala s tím, že anticovidové prostředky nesháněla a jako náhražku alkoholu nezneužívala. Snížené riziko postihu respondenti spatřovali především při konzumaci v nočních hodinách, nebo o víkendech, kdy je snížený stav příslušníků VS ČR. **Konzumaci anticovidových přípravků potvrdily pouze dvě osoby, nicméně dalších 20 % se odmítlo vyjádřit.**

Sedm osob oproti tomu potvrdilo, že se anticovidové přípravky ředily tzv. pitíčky, které bylo možné obstarat ve vězeňské prodejně zkoumané věznice v rámci zákonných nákupních limitů.

Na základě této explorační sondy lze usuzovat, že problém se zneužíváním anticovidových dezinfekčních přípravků nebyl masově rozšířeným chováním, ale spíše trendem, který do jisté míry vyplynul z bezpečnostní situace a byl především v experimentální rovině. Velká část respondentů v otevřených otázkách vyjádřila jisté opovržení vůči osobám ve VTOS, které dezinfekční prostředky konzumovaly. I proto lze konstatovat, že se nezamýšlené důsledky proticovidových opatření v konkrétní věznici neprojeví.

Diskuse

Realizovaná výzkumná sonda byla zaměřena na 1) možnost osob ve VTOS získat alkoholické nápoje a 2) na zneužívání anticovidových dezinfekčních prostředků založených na alkoholové bázi. Výstupy ukázaly dvě možnosti, jak si obstarat alkohol ve VTOS. Buď se jedná o získání alkoholu na pracovišti mimo věznici, nebo výrobu ilegálního nízkoalkoholického nápoje, tedy již uváděného „kvaku“.

Retrospektivní část výzkumu byla cílena na období pandemie Covid-19, což byla závažná výzva pro celý vězeňský systém ČR. Celkově by si téma zasloužilo více rozpracovat, především větším počtem respondentů, ale i případným šetřením u pracovníků VS ČR. Přestože lze sondu vnímat jako explorativní (např. z důvodu malého výzkumného vzorku, respondenti jsou pouze z jedné organizační jednotky atp.), je možné konstatovat, že problém se zneužíváním anticovidových prostředků byl přítomný, přestože byl v kontextu pandemie zcela marginální.

Ve věznicích je alkohol vnímán jako zakázaná substance, nicméně během pandemie Covid-19 docházelo k distribuci dezinfekčních prostředků na alkoholové bázi, což mohlo ve věznicích znamenat např. zvýšenou agresivitu u intoxikovaných osob, problémy s dodržováním kázně atp. V rámci realizovaných opatření lze také upozornit na povinnost podrobit se vyšetření na zjištění návykových látek (včetně alkoholu) ze strany osob ve VTOS.⁷⁶ Výsledky sondy ukazují, že v období pandemie Covid-19 pouze výrazná menšina respondentů zneužívala dezinfekční prostředky, které byly ve zřetelné podobě (s džusy) konzumovány přímo ve VTOS. I když tedy hrozilo, že se mohly vyskytnout nezamýšlené důsledky podle teorie R. Mertona, nakonec se tak nestalo.

⁷⁶ BRUNOVÁ, Markéta. *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Praha: Leges, 2020, s. 195.

Závěr

Bezprecedentní situace v kontextu pandemie Covid-19 poukázala nejenom na připravenost vězeňských zařízení v ČR reagovat na nepředvídatelné situace, ale i na případné bezpečnostní aspekty, výrazně ovlivňující chod těchto organizačních jednotek v kontextu tzv. nezamýšlených důsledků (podle teorie R. Mertona).

V důsledku proticovidových opatření se objevilo zneužívání dezinfekčních prostředků, které obsahovaly alkoholovou složku, nicméně se jednalo o výraznou menšinu respondentů. Naopak poměrně velká část výzkumného vzorku se od konzumace alkoholu poměrně výrazně distancovala, a zneužívání dezinfekčních prostředků kritizovala (především z důvodů případných zdravotních obtíží konzumentů).

Tento text využíval nejenom teoretických a praktických poznatků (reakcí a opatření) českého vězeňského systému v tzv. covidovém období, ale představil i originální explorativní šetření, které do jisté míry poukázalo, že k zneužívání anticovidových prostředků docházelo pouze u omezeného počtu osob.

Literatura

- Advokátní deník. *Koronavirus změnil i režim vězňů, poklesla jejich zaměstnanost*. Novinky ze světa advokacie [online], 2021 [cit. 10. 04. 2021]. Dostupné: <https://advokatnidenik.cz/2021/02/10/koronavirus-zmenil-i-rezim-veznu-komunikuji-pres-skype-mene-pracuji/>.
- BAYARD, Max, M. D. a kol. Alcohol withdrawal syndrome. *American family physician*, 2004, roč. 69, č. 6, s. 1443-1450.
- BLAŽEK, Petr; FISCHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří. *Delikvence. Analýza produktů činnosti delikventní subkultury jako diagnostický a resocializační nástroj*. Praha: Grada, 2019. 156 s. ISBN 978-80-271-2013-0.
- BRUNOVÁ, Markéta. *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Praha: Leges, 2020. 223 s. ISBN 978-80-7502-408-4.
- CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada Publishing, 2012. 287 s. ISBN 978-80-247-7033-1.
- CENTRUM PROTIDROGOVÉ PREVENCE A TERAPIE, O.P.S. *COVID-19 ve věznicích a dalších detenčních zařízeních. Přípravenost, prevence a kontrola*. Plzeň, 2020.
- ČESKÉ VĚZEŇSTVÍ. *Pandemie COVID-19 ve vězeňství – druhá vlna*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2020, roč. 28, č. 2. ISSN 1213-9297.
- ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1998. 204 s. 80-902614-1-8.
- DIRGA, Lukáš; LOCHMANNOVÁ, Alena; JUŘÍČEK, Petr. The Structure of the Inmate Population in Czech Prisons. *Sociológia*. 2015, roč. 47, č. 6, s. 559-578. ISSN 0049-1225.
- DIRGA, Lukáš. Sociologie za mřížemi? Penitenciární sociologie v České republice. *Sociologický časopis*. 2021, roč. 57, č. 4, s. 411-432. ISSN 0038-0288.
- FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2. vydání. 2010. 255 s. ISBN 978-80-7367-815-9.

- FISCHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2. vydání. Praha: Grada Publishing, 2014. 231 s. ISBN 978-80-247-5046-0.
- GAGE, Suzi. *Say why to drugs: Everything You Need to Know About the Drugs We Take and Why We Get High*. London: Hodder & Stoughton, 2020. 352 s. ISBN 978-1473686243.
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- GŘIVNA, Tomáš; ZOUBKOVÁ, Ivana; SCHEINOST, Miroslav. *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 536 s. ISBN 978-80-7478-614-3.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021. 631 s. ISBN 978-80-7502-499-2.
- JIŘIČKA, Václav; PETRAS, Michal; HŮRKA Jindřich; DRAHÝ František. Hodnocení kriminogenních rizik a potřeb odsouzených nástrojem SARPO. *Soudce*. 2013, roč. XV, č. 10, 2013, s. 5-10. ISSN 1211-5347.
- KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. 388 s. ISBN 978-80-247-1411-0.
- KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 5. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. 204 s. ISBN 80-86429-39-3.
- KOLÁŘ, Ondřej. Průnik nedovolených věcí do věznic jako bezpečnostní problém. In: SMOLÍK, Josef (ed.): *Region v rozvoji společnosti 2023. Sborník příspěvků z 11. mezinárodní konference*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2024, s. 62-68. ISBN 978-80-7509-969-3.
- KRATOCHVÍL, Stanislav. *Základy psychoterapie*. 4. vydání. Praha: Portál, 2002. 392 s. ISBN 80-7178-657-8.
- LOCHMANNOVÁ, Alena. Vězeňský trh – hybridní barter a komoditní peníze v prostředí českých věznic. *Acta FF ZČU*. 2016, roč. 8, č. 1, s. 1-18. ISSN 1802-0364.
- LOVAŠ, Ladislav. *Agresia a násile. Psychológia ľudskej agresie i jej podoby v domácim prostredí, v škole, v práci, vo väzniciach a v športe*. Bratislava: Ikar, 2010. 197 s. ISBN 978-80-551-1752-2.
- MERTON, Robert, K. *Studie ze sociologické teorie*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. 276 s. ISBN 978-80-86429-70-0.
- MERTON, Robert, K. The Unanticipated Consequences of Purposive Social Action. *American Sociological Review*. 1936, roč. 1, č. 6, s. 864-904.
- MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 194 s. ISBN 978-80-210-4550-7.
- MUNKOVÁ, Gabriela. *Sociální deviace. Přehled sociologických teorií*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 168 s. ISBN 978-80-7380-398-8.
- MZ ČR. PCR Test. [online] [cit. 23. 04.2024]. Dostupné: <https://mzd.gov.cz/pcr-test/>.
- NEŠPOR, Karel; CSÉMY Ladislav. *Alkohol, drogy a vaše děti: jak problémům předcházet, jak je včas rozpoznat a jak je zvládat*. 4. vydání. Praha: BESIP, 1997. 128 s. (bez ISBN).

- NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. 419 s. ISBN 80-86432-08-4.
- OLECKÁ, Ivana; POSPÍŠIL, Jiří. *Návykové látky v české populaci mezi lety 2018-2023*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2023. 279 s. ISBN 978-80-244-6394-0.
- ŘEZNIČEK, Ivo. *Metody sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 80 s. ISBN 80-85850-00-1.
- SADOVSKÁ HALAMOVÁ, Júlia. *Psychologický zážitok komunity*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 200 s. ISBN 978-80-244-4127-6.
- SEKOT, Aleš. *Úvod do sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 193 s. ISBN 978-80-210-526-1.
- SCHENK, Juraj; HRABOVSKÁ, Anna. *Škálovanie. Základné jednodimenzionálne metódy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 2010. ISBN 978-80-223-2711-4.
- SMOLÍK, Josef a Petr JURÍČEK. Cukr nad zlato: kvak jako specifický alkoholický nápoj. *Listy cukrovarnické a řepařské*. 2023, roč. 139, č. 7-8, s. 260-263. ISSN 1210-3306.
- ŠTEFAN, Václav. *První případ covidu-19 v české věznicí. Nakažený putoval do vazby z obav, že bude nemoc úmyslně šířit*. [online] [cit. 16. 04. 2021]). Dostupné: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/vezeni-nakazeny-covid-19-koronavirus-soud_vazba_2005141544_dok?ga=2.183521958.1411121357.1716445665-1242199596.1716445665&_gl=1*tzptyq*_ga*MTI0MjE5OTU5Ni4xNzE2NDQ1NjY1*_ga_NHXTPT7RWNV*MTcxNjQ0NTY2MS4xLjEuMTcxNjQ0NTc0NC4wLjAuMTA1NDE0NjUwMQ.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vydání. Praha: Portál, 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3.
- VEGRICHOVÁ, Barbora. *Gangy: vězeňské, pouliční a motorkářské*. Praha: Grada Publishing, 2017. 184 s. ISBN 978-80-271-0377-5.
- VETEŠKA, Jaroslav, FISCHER, Slavomil. *Psychologie kriminálního chování. Vybrané otázky etiologie, andragogická intervence a resocializace*. Praha: Grada Publishing, 2020. 208 s. ISBN 978-80-271-0731-5.
- WALKER, Ian. *Výzkumné metody a statistika*. Praha: Grada Publishing, 2013. 218 s. ISBN 978-80-247-3920-5.
- ZEMAN, Petr. Návykové látka a kriminalita. In: GRĚVNA, Tomáš; SCHEINOST, Miroslav; ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 312-333. ISBN 978-80-7478-614-3.
- Zpráva o alkoholu v České republice 2021. Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti. [online] Dostupné: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/33590/1128/Zprava_o_alkoholu_v_CR_2021_fin.pdf, cit. 10. 1. 2023.

Legislativní normy

Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 14/2018, kterým se stanoví postup při rozúčtování pracovní odměny vězňů a postup při správě a evidenci jejich finančních prostředků. Praha, VS ČR, 2018.

Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 24/2022 o předcházení, zabránění a včasném odhalování násilí u obviněných, odsouzených a chovanců a o zaznamenávání známek nevhodného nebo ponižujícího jednání.

Vyhlášky MS č. 345/1999Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu ve znění pozdějších novelizací.

Zákon č. 169/1999Sb. o výkonu odnětí svobody. Praha, 1999.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Praha, 2009. Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>, ověřeno k 6. 9. 2023.

PhDr. Petr Juříček, Ph.D. (*1975) graduated from the Faculty of Education, Masaryk University, Brno and Prague University of Economics and Business. He currently works as a prison director and manages 240 staff and members of the prison service. In his professional career, he worked as a professional employee of the imprisonment department of Prison Services, then as a special educator, and followed to the position of head of this department, from which he moved to the post of the prison director. In the academic field, he participates in lecturing at the Faculty of Arts, Masaryk University, Brno and Ambis University in Prague, in the Security Management programme. He specialises in criminology, crime prevention, and penitentiary pedagogy. He lectures at the university level, participates in conferences, and publishes in professional journals.

doc. PhDr. Josef Smolík, Ph.D., MBA, LL.M., MSc. (*1976) An associate professor at the Department of Security Studies, Police Academy of the Czech Republic in Prague. He studied political science, psychology, and social pedagogy at Masaryk University. His expertise lies in criminology, security studies, radical political parties, political psychology, and youth subcultures. He is an author of over 200 academic articles and (co-)author of 17 academic monographs (e.g., *Youth Subcultures: Sociological, Psychological, and Pedagogical Aspects*, 2017; *Psychology of Terrorism and Radicalization: How Lambs Become Wolves*, 2020; *New Political Parties in the Party Systems of the Czech Republic*, 2022).